

CZU: 37.013.73

DOI: 10.36120/2587-3636.v30i4.130-140

FUNDAMENTE TEORETICE ÎN STUDIUL LIBERTĂȚII AUTENTICE DIN PERSPECTIVA FILOSOFIEI EDUCAȚIEI

Diana DONOAGĂ, asistent universitar

<https://orcid.org/0000-0003-1114-116x>

Facultatea Limbi și Literaturi Străine

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Rezumat. Articolul prezintă conținutul științific al termenului libertate, cercetat din variate puncte de vedere (filosofic, psihologic, sociologic, pedagogic etc.); cuprinde modele explicative ale libertății care expun la nivel de structură și conținut semnificația acestui concept și, în acest mod, ne apropie de conotația libertății academice; explică geneza libertății în perspectiva înțelegerii și dezvăluirii sferei libertății academice; include concluzii intermediare și finale care converg spre ideea despre necesitatea clarificării ariei semantice a libertății necesare pentru eficientizarea conduitei/prestației pedagogice a profesorilor.

Cuvinte cheie: gândire filosofică, libertate, constrângere, valoare, educație, societate.

THEORETICAL FOUNDATIONS IN THE STUDY OF AUTHENTIC FREEDOM FROM THE PERSPECTIVE OF THE EDUCATION PHILOSOPHY

Abstract. The article presents the scientific content of the term freedom, researched from various points of view (philosophical, psychological, sociological, pedagogical, etc.); includes explanatory models/interpretations of freedom that expose at the level of structure and content the meaning of this concept and, in this way, brings us closer to the connotation of academic freedom; explains the genesis of freedom in the perspective of understanding and revealing the sphere of academic freedom; includes intermediate and final conclusions that converge towards the idea of the necessity to clarify the semantic area of freedom necessary for the efficiency of teachers' pedagogical conduct/performance.

Keywords: philosophical thinking, freedom, coercion, value, education, society.

Introducere

Prezentul studiu pretinde că libertatea constituie unul din reperele cardinale ale condiției umane. Interpretările științifice actuale *ale sensului existenței umane prezintă semnificații ce presupun învățarea libertății existențiale*, atribuirea unui sens de libertate vieții, amintind în acest sens, cunoscutul slogan „*omul este condamnat să fie liber*” al interpretului libertății interioare a omului, Jean Paul Sartre. În societatea contemporană reflecțiile filosofice privind libertatea pedagogică implică examinarea argumentelor științifice privind condițiile respectării principiului libertății în educație pentru satisfacerea nevoii de libertate a actorilor sociali. Educația și libertatea sunt doi termeni care converg spre reflecții atât luați independent unul de celălalt, cât și împreună, diferite interpretări făcându-se posibile. Libertatea în educație sau educația în libertate? Libertatea ca scop sau libertatea ca mijloc al educației? Care este locul libertății în demersurile educative? Ce este libertatea: un sentiment, un drept, o valoare, un ideal?

Tema libertății rămâne o preocupare constantă a marilor gânditorilor educaționali fie ei filosofi sau pedagogi, cert fiind faptul că nu există educație fără de gândire filosofică.

În acest context, esențial itinerarului științific dezvoltat în cercetare devine descoperirea contextuală a studiilor semnificative situate în marginea relației dintre educație vs cadru didactic vs valori și dacă/cum putem concepe valorile în afara educației și educația exterioară valorilor?

În expunerea ce urmează demersul și mesajul nostru sunt axate pe dimensiunea axiologică a educației și sunt elaborate pe coordonatele valorice care identifică ideea că prin educație trebuie să formăm un om conștient de sine, de valorile sale, un om liber care caută continuu să se analizeze pe sine și mediul lui.

Originea libertății ca problemă pedagogică presupune o incursiune în istoria apariției și dezvoltării conceptului în literatura științifică; cercetarea semnificațiilor acordate acestuia pe tot parcursul evoluției sale ca și termen; relevarea conținutului acestuia în scopul dezvoltării reprezentărilor despre fenomenul vizat în demersul educațional. Înțelegerea libertății academice pornește, prin urmare, de la definirea contururilor semantice ale conceptului de libertate iar studiul genezei conceptului de libertate este bazat pe prezentarea rezultatelor investigației teoretice pe dimensiunile etimologică, filosofică, psihologică și socială.

Istoricul conceptului de libertate. Sentimentul libertății s-a născut și dezvoltat odată cu omul iar din perspectivă istorică semnificația libertății a fost abordată în raport cu ființa, spiritul, acțiunea, rațiunea, esența, existența etc. Dimensiunea etimologică și semnificația termenului libertate face trimitere la latinescul **libertas, -atis** adică fără lanțuri și care se opune termenului de sclav/rob. Potrivit primei sale accepțiuni, libertatea are în vedere posibilitatea de mișcare a persoanei; mai târziu creștinismul va modifica această concepție introducând ideea unei Divinități Supreme care reprezintă voința și care intervine în procesul de creație. Ideea unui Dumnezeu artizan o întâlnim la Platon, prin urmare, acțiunea va fi valorificată sau va fi schimbată de valoare, în măsura în care liberul arbitru devine valorizat metafizic.

Prima analiză a ceea ce putem numi **liberul arbitru** (ca spontaneitate rațională) se găsește la Aristotel în *Etica nicomahică, Cartea a III-a*. Ulterior, teza **determinismului** despre libertate va promova ideea potrivit căreia orice eveniment sau acțiune umană, sunt determinate în mod cauzal de un lanț neîntrerupt de evenimente anterioare. **Stoicismul** va înainta o dimensiune moral-tipică a libertății plasată între voința umană și cea divină iar reprezentanții modernității vor situa noțiunea de libertate în raport cu **moralitatea** (Kant), **necesitatea, existența-esența** (Sartre) ș.a.

În semnificațiile sale cele mai frecvente și generale care sunt fixate în dicționarele de limbă precum *Dicționarul explicativ al limbii române*, libertate (lat. *Libertas, -ātis*, fr. *liberté-s*) înseamnă *posibilitatea de a acționa după propria voință sau dorință*;

posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii (și stăpânirii) legilor de dezvoltare a naturii și a societății. Prin urmare, individul investit cu libertate, conform definiției din *DEX*, este cel care are puterea de a-și manifesta sau exprima gândurile sau să acționeze în conformitate cu valorile/principiile sale, atâta timp cât acțiunile lui nu amenință libertatea altor indivizi. Aceeași dimensiunea etimologică și semnificație îi sunt atribuite termenului conform site-ului Wikipedia, unde se precizează că libertatea este un concept filosofic, al cărui înțeles ar putea fi rezumat prin sintagma *lipsa constrângerilor*; iar în dicționarele de sinonime termenul este tot mai mult asociat cu independența și autonomia.

Într-o tentativă de a include conceptul de libertate în limitele unei definiții, *Enciclopedia de Filosofie și Științe Umane- Deagostini*, califică libertatea drept absență a obstacolelor și a limitelor care garantează o voință autonomă și decizii personale în conformitate cu aceasta. Filosoful englez Anthony Flew, transpune libertatea asociată voinței „*cineva s-ar putea să fie liber într-o privință dar să fie lipsit de capacitatea sau dorința de a-și exercita acea libertate, ori să fie neliber dar mulțumit de lipsa sa de libertate*” [6, p. 200].

În accepție sociologică, prin libertate se înțelege posibilitatea unui sistem/persoană/colectivitate de a realiza finalitățile sale. Libertatea este strict legată de cunoașterea necesității interioare proprii (pentru a o promova) și a necesității exterioare (pentru a o putea contracara, controla). În sociologia actuală, tema libertății este atașată în mod special de modificările profunde ale relației dintre individ și colectivitate, de tranziția de la formele tradiționale ale autorității la democrație și participare. Așadar, libertatea reprezintă o structură comportamentală care face posibilă sustragerea de sub presiunea determinărilor exterioare și promovarea determinismului interior. În acest mod, libertatea este inseparabilă de capacitatea de mobilizare a valorilor/energiilor interioare (voință, capacitate de mobilizare socială) pentru promovarea scopurilor/finalităților personale [7, p. 327].

Din perspectivă socială semnificația conceptului de libertate este determinată de raporturile dintre individ și societate specificând că aceasta din urmă nu se poate implica în mod legal în domeniul privat al individului decât cu mici excepții. Subliniem aici, valoarea teoretică a ideilor lui J.S.Mill care consideră că sfera libertății umane cuprinde următoarele sectoare: libertatea de conștiință; libertatea de exprimare; libertatea alegerii unui stil de viață; libertatea de asociere liber consimțită.

J.S. Mill estimează libertatea de alegere ca valoare umană supremă afirmând că „*omul este om datorită capacității sale de a alege*” [3, p. 589].

Deopotrivă, sociologul Georges Gurvich în operele sale *Determinismul social și libertatea umană* (1963) și *Tratat de sociologie* (1967), dezvoltă libertatea umană ca fiind o „*proprietate, o calitate primordială, ireductibilă a existenței umane, atât colectivă, cât*

și individuală, flacăra care stă la baza tuturor operelor, acțiunilor, reacțiilor, conduitelor, realizărilor” [3, p. 588]. Această alternativă axiologică a autorului promovează convingerea modernă că în momentul în care libertatea umană se manifestă în mod sigur, față de determinismele sociale, oamenii pot deveni principalii făuritori ai propriilor destine. Argumentele lansate, converg spre un consens privind semnificația termenului în sociologia actuală, tema libertății fiind legată în mod specific de metamorfozele continue care intervin în relația dintre individ și comunitate.

În conceptualizarea psihologică aderăm la semnificația de dicționar a termenului care evocă libertatea ca „o categorie filosofică, definită în unitate cu necesitatea obiectivă, ca o înțelegere conștientă a necesității sociale și o capacitate de a decide în cunoștință de cauză; absența obstacolelor și limitărilor care garantează o voință autonomă și decizii personale în conformitate cu aceasta. Cea mai înaltă formă de realizare a libertății este creativitatea individuală și colectivă” [11, p. 413]. Așa cum sublinia și ilustrul Montaigne „adevărata libertate înseamnă să ai o mare putere asupra propriei ființe, pentru că înainte de a fi un privilegiu, libertatea este pentru individ o probă de stăpânire de sine, de cunoaștere a lumii și a propriei ființe, de racordare la cel mai înalt nivel al valorilor și de promovare a acestor valori” [11, p. 412].

Fondatorul psihanalizei, Sigmund Freud afirmă, la rândul său, că „prezența inconștientului și influența acestuia, împiedică omul să acționeze liber”. Astfel, omul nu ar avea libertatea totală, deoarece determinismul său intră în conflict cu principiul libertății. Potrivit dicționarului, „libertatea este o stare care nu suportă constrângeri”, totuși, „ființa umană este supusă constrângerilor psihice” iar libertatea ar fi împiedicată de influența inconștientului. Mai mult, concepția despre libertatea completă este imposibilă pentru Freud, deoarece el demonstrează că „viața psihică inconștientă determină viața psihică conștientă”, o influență în afara conștiinței noastre și, prin urmare, dincolo de zona noastră de control. Cu toate acestea Freud afirmă că omul poate fi liber, dar nu într-o manieră absolută, ținând cont de determinismele psihologice inconștiente.

Sinteza semnificațiilor conceptului de libertate în dicționare este ilustrată în tabelul 1.1.

Tabelul 1. Semnificații ale conceptului de libertate în dicționare

	Dicționar explicativ	Dicționar de psihologie	Dicționar de sociologie	Dicționar de filosofie
Dicționare	<i>Libertatea - posibilitatea individului de a acționa și a se exprima fără constrângere într-o societate organizată, în funcție de propria sa voință.</i>	<i>Libertatea - absența obstacolelor și limitărilor care garantează o voință autonomă și decizii personale în conformitate cu aceasta.</i>	<i>Libertatea - posibilitatea unui sistem/ persoană/ colectivitate de a realiza finalitățile sale.</i>	<i>Libertatea - libertate a voinței, libertate politică constând în absența constrângerilor exterioare.</i>

Din studiul definițiilor libertății deducem că chiar dacă par a fi diferite la o primă examinare, în același timp, indică asupra comunității de sensuri în interpretarea esenței științifice a noțiunii, aceasta fiind percepută nu doar ca valoare a lumii contemporane ci, mai ales, ca efect al demersului educațional.

În perspectiva de a atinge performanța construcției unui tablou al evoluției termenului de libertate și a explica pătrunderea acestuia în sfera educației, demarăm analiza pluriaspectuală și prezentarea obiectivă a contribuției reprezentanților comunității științifice la dezvoltarea semnificației libertății. Literatura științifică în domeniul pedagogiei libertății dezvoltă variate abordări uneori controversate (filosofică, axiologică, pedagogică, sociologică), ale noțiunii de libertate care elucidează de fapt, aspecte prioritare în cercetarea de mai departe a libertății academice.

Pentru a pătrunde în esența, specificul, procesualitatea conturării semnificației termenului de libertate, în general, și a libertății academice în particular, valoarea sa epistemică și practică, dar și limitele analizei libertății în spațiul academic, aderăm primordial la abordarea cercetărilor științifice semnificative din domeniul filosofiei. Printre noțiunile pe care reflecția filosofică și le propune spre dezvoltare și construire, libertatea ocupă un loc primordial. Că libertatea este chiar principiul ce stă la baza filosofiei este evident căci a filosofa înseamnă a gândi în sine, adică a exercita judecata în mod liber, a da prioritate rațiunii. Filosofia atestă, așadar, libertatea prin simplul exercițiu al gândirii, ba chiar mai mult libertatea este în centrul reflecțiilor și dezbaterilor filosofice constituind idealul pe care-l vizează și propune spre realizare.

Filosofia plasează libertatea în inima preocupărilor esențiale ale umanității datorită faptului că pentru fiecare om libertatea este poziționată ca fiind cel dintâi bun. „*A renunța la libertatea sa, ar însemna, a renunța la condiția umană, la drepturile și chiar îndatoririle sale*”, scrie Rousseau în *Du contrat social Cartea I, capitolul IV* [4, p. 37]. Prin urmare, vom încerca aici, să sugerăm câteva criterii de referință și să reunim unele elemente de reflecție necesare expunerii filosofice a esenței libertății.

În dezbateră teoretică a problemelor libertății, abordarea filosofică a conceptului se referă la posibilitatea manifestării voinței umane în acte de acțiune individuale luând în considerare premisele valorii și ale deciziei. Bazele teoretice ale abordării filosofice orientate spre libertate, au fost fundamentate în lucrările lui Aristotel, Platon, Epicur, Kant, Sartre, Bergson, Heggel, Leibniz ș.a., problema libertății dând naștere multor teorii filosofice și politice precum stoicismul, anarhismul, individualismul, existențialismul etc.

Abordarea filosofică a libertății se desprinde din premisele cercetării conceptului descoperite încă în sistemul filosofic antic. Termenul de libertate nu a avut același sens în istoria gândirii iar pentru a promova sinteza și înțelegerea problemei filosofice a libertății, este convenabil să pornim de la câteva modele fundamentale, modele care sunt fie concepții majore sau momente importante din istoria gândirii filosofice.

În secolul al III-lea î.Hr., termenul de libertate aparținea domeniului politic și făcea trimitere la acțiunea concretă de eliberare. Liber era cel care era eliberat iar libertatea individuală se raportează la un statut social esențial- omul este liber în raport cu sclavul. În Grecia antică noțiunea de libertate și autonomie erau asociate pentru a defini condiția unui oraș care nu era supus dominației externe. Potrivite aici se expun aserțiunile lui Aristotel care afirmă că dreptul cetățenilor de a se autoguverna nu provine din principiul autonomiei, ci se bazează pe organizarea unei comunități în care există „*cei care sunt făcuți să comande și cei care sunt făcuți să se supună*”. Considerăm relevant în poziția filosofului, faptul că acesta a intuit o dimensiune tipică a libertății pe care a numit-o **voință**, definind-o ca pe capacitatea omului de a se autoconduce, de a se autodetermina. Reflecția lui Aristotel este marcată de căutarea esenței virtuții: virtutea se referă la actele voluntare „*în condițiile în care putem acționa, putem de asemenea să ne abținem, acolo unde putem spune Nu, suntem capabili să spunem și Da*”. Analizând această interpretare, nu putem însă să nu menționăm că ea surprinde, totuși, acel prim grad al libertății care implică „*puterea voinței umane de a nu accepta să dea frâu liber oricăror solicitări ale eului, atât timp cât îi este inaccesibilă dominarea autentică*”, realizabilă doar prin cunoaștere și valorificare [3, p. 589].

Această identificare a libertății cu **liberul arbitru** ne permite să avansăm cu încă o treaptă în itinerarul pe care conceptul de libertate îl parcurge pentru a accede la coordonatele sale axiologice. Libertatea nu mai este doar autostăpânire ci devine o forță motrice generatoare, vulnerabilă oricăror opțiuni axiologice. Astfel, valorile revendicative, iar voința apare ca forță a unei concepții absolute capabilă să medieze, prin virtuțile ei, orice alegere între adverse revendicări. Voința este ridicată la rang de liber arbitru (ca spontaneitate rațională) al actelor umane. „*Sunt liber, fiindcă fac ce vreau*” – va spune orgolios Renouvier, dând o formulare șocantă concepției liberului arbitru [10, p. 128].

Mai exact însă, după cum remarcă Maxime Glausdorff în *Determinarea teoriei generale a valorii*: „*se poate concepe libertatea, sub aspectul liberului arbitru, ca fiind puterea absolută de a alege în ceea ce este aprioric considerat bine sau rău*”. Liberul arbitru n-ar fi deci, nimic altceva decât facultatea umană de a decide între mai multe posibilități de acțiune, neechivalente, grație capacității voinței de a nu se supune unor determinări necesare. Pe acest fond interpretative, corelăm abordarea libertății cu viziunea filosofului german Schopenhauer care menționează că „*omul este liber să vrea ceea ce vrea, dar el nu este liber să facă orice vrea*” [3, p. 588].

O altă abordare a libertății absolutamente criticabilă ar fi concepția despre **libertate/spontaneitate** care, caută de fapt libertatea exact la polul ei opus. În opera sa canonică *Essai sur les données immédiates de la conscience* marele filosof francez de origine evreiască Bergson, insistă asupra caracterului spontan al libertății utilizând termenul „*liberté – jaillissement*” adică „*libertate- izbucnire*”. În demersul său filosofic,

Bergson amintește că „*pentru a ști ce este libertatea, trebuie să te cunoști pe tine însuși, să-ți examinezi lăuntricul*” căci pulsațiile și impulsurile emoționale „*izbucnesc*” din „*abisurile eului*” [1, p. 71]. Considerăm blamabilă această teorie a libertății dat fiind faptul că omul care acționează în afara oricăror constrângeri, va concepe caracterul libertății fără limite sau remiză axiologică, impulsurilor dezlănțuite din subconștient.

Termenul libertate a fost valorificat și de către filosoful Leibniz, care a căutat cel mai mult să împace contrariile stabilind legătura dintre **necesitate** și **libertate**. „*Omul este liber pentru că acționează conform necesităților naturii sale*”- libertatea echivalează aici cu mersul propriului destin. Un destin care, potrivit savantului, participă la cel al universului și care este țesut de Divinitatea Supremă „*totul este determinat de Dumnezeu într-un mod necesar, la fel ca și acțiunile oamenilor considerate libere*” [9, p. 37].

Pe filonul acestei gândiri a fost fundamentat și **stoicismul** care presupune acceptarea ordinii lucrurilor și implicarea puterii minții în interpretarea lor, căci doar rațiunea duce la libertate. Această libertate este însă limitată de lucruri externe, a căror curs nu poate fi întrerupt. În demersul său filosofic, Epictete menționează că „*libertatea înseamnă a-ți dori ca lucrurile să se întâmple nu cum îți place ție dar cum este dat să fie. Este inutil să vrei să schimbi ceea ce nu este pe potriva puterilor tale*” sau mai bine zis adaptarea voinței la ordinea lucrurilor și nu invers [13, p. 1111]. Fatalismul acestei teze se explică prin acceptarea realității determinate, indiferent dacă este vorba de Divinitatea Supremă, necesitatea naturală sau legile universale.

Ilustrul filosof Kant asimilează binomul **libertate/moralitate** căci după spusele autorului „*suntem liberi doar atunci când acționăm moral*” iar „*omul este singura creatură care trebuie educată din cauza predispoziției sale libertății*” [8, p. 55]. Libertatea, subzistând ca moralitate, așa cum o descrie Kant, este contestată de Hegel prin intermediul acțiunii și necesității care a impus cugetării filozofice formularea devenită astăzi aforistică: „*libertatea este necesitatea înțeleasă*” [7, p. 316]. Astfel interpretată, libertatea marchează trecerea de pe planul ignoranței pe planul cunoașterii (Spinoza) și totodată trecerea în orizontul acțiunii prin care se realizează conștient necesitatea istorică universală (Hegel). Tocmai pentru că este o ființă caracterizată prin praxis, omul poate deveni și altceva decât ceea ce-l face să fie ceea ce este. Cunoașterea rațională, integrată în conștiința umană, devine deschizătoare de orizont axiologic în care se realizează corespondența între rezultate și scop.

Pentru unii filosofi, omul ar putea alege întotdeauna să acționeze sau să refuze să acționeze, ceea ce ar presupune că suntem în continuare principalii responsabili ai acțiunilor noastre. Această viziune a libertății se bazează pe ideea de **indiferență** întâlnită la Descartes, Sartre ș.a. Demersul lor filosofic este axat pe faptul că fiecare are puterea de a alege, doar că gradul de libertate se va stabili în funcție de gradul de indiferență: cu cât suntem mai puțin indiferenți, cu atât vom fi mai liberi. „*Indiferența este cel mai mic grad*

de libertate” după Descartes iar libertatea iluminată de rațiune este cel mai înalt grad de libertate. Partizanul liberului arbitru, Bossuet afirmă în acest sens că a fi liber înseamnă a „*acționa în afara oricărei judecăți a acțiunii care urmează a fi realizată, a avea puterea de a dobândi independență, a fi mereu tu însuți*” [4, p. 37].

Sartre ne-a oferit o abordare complet diferită a libertății privilegiind toate aspectele existenței umane: liber arbitru, determinism, valori morale, Divinitate Supremă și relația cu ceilalți actori sociali. Teza sartriană „*existența precedă esența*” exprimă temeinic că libertatea se regăsește în însăși definiția naturii umane [14, p. 29]. În teoria sartriană, puțini sunt gata să-și accepte/asume libertatea și prin urmare, să fie responsabili pentru acțiunile lor. A fi liber pentru Sartre „*înseamnă a te arunca în lume, a te pierde în ea pentru a încerca să o modifici, să acționezi asupra ei*”. Astfel prin alegerile pe care le face, inclusiv cele personale, omul implică întreaga umanitate „*omul este responsabil pentru toți oamenii*” afirmă Sartre [14, p. 30].

Pentru filosoful danez Kierkegaard, **existențialismul** analizează omul atât în raport cu sine cât și cu Divinitatea. Omul este liber tocmai pentru că libertatea i-a fost oferită de cel cu desăvârșire liber iar prin oferirea libertății, Dumnezeu nu își exercită asupra omului suveranitatea înțeleasă ca formă de constrângere [5, p. 63].

Teza existențială în interpretarea libertății nu concepe libertatea ca putere de creare a valorilor, deoarece nu numai că nu găsește dar și interzice însăși căutarea unor repere axiologice obiective ale alegerilor umane. Existențialismul glorifică libertatea umană, dar o libertate fără indicii axiologice deoarece doar cunoașterea rațională devine deschizătoare de orizont axiologic.

În lumina celor expuse mai sus, constatăm că din punct de vedere filosofic, omul este menit să fie liber. Chiar dacă unele interpretări prezintă divergențe, am fost tentați să reliefăm mai multe accepții care atribuie libertății un statut relevant în cunoașterea umană. Sintetizăm sensurile filosofice fundamentale ale libertății, așa cum reies ele din analiza contextuală, în tabelul 1.2 (această listă nu este închisă).

Tabelul 2. Sensurile filosofice fundamentale ale libertății

Teze ale libertății	Sensuri filosofice ale libertății	Autorii tezelor	Fraze consacrate
Liber-arbitru	Liberul arbitru reprezintă facultatea umană de a decide între mai multe posibilități de acțiune, neechivalente, grație capacității voinței de a nu se supune unor determinări necesare și de a-și impune suveranitatea absolută.	Spinoza Aristotel Descartes	„ <i>Totul este determinat de necesitatea naturii divine</i> ” „ <i>Acolo unde putem spune Nu, suntem capabili să spunem Da</i> ” „ <i>Principala perfecțiune a omului este de a avea un liber arbitru care îl face demn de laudă sau de dispreț</i> ”
Libertate / indiferență	A fi liber înseamnă a acționa în afara oricărei rațiuni cu privire la conținutul actului care urmează a fi realizat.	Descartes	„ <i>A nu alege este de fapt a alege să nu faci o alegere</i> ”

Theoretical foundations in the study of authentic freedom
from the perspective of the education philosophy

Stoicism	Libertatea presupune acceptarea ordinii lucrurilor și implicarea puterii minții în interpretarea lor, căci doar rațiunea duce la libertate.	Epictete	„Doar cei educați sunt liberi”
Determinism psihic	Omul este determinat de inconștientul său, o instanță psihică al cărei control scapă conștiinței și voinței.	Freud	„Cei mai mulți oameni nu-și doresc libertate deoarece acesta înseamnă responsabilitate iar responsabilitățile îi sperie pe oameni”
Determinism cultural	Sistemul-infrastructură inconștientă care stabilește modul specific de a fi al omului și modul acestuia de înțelegere a lucrurilor.	Michel Foucault	„În orice epocă, felul în care oamenii gândesc, scriu, judecă, conduita lor este dictată de o structură teoretică, un sistem care se schimbă”
Libertate / necesitate	Omul liber ar fi cel care va fi capabil să acționeze și să gândească pentru sine, adică în afara oricărei influențe exterioare voinței sale	Leibniz Hegel I. Kant	„Omul este liber pentru că acționează conform necesității naturii sale” „Sistemul dreptului este imperiul libertății realizate” „Idea libertății nu este decât raportul dintre o cauză inteligibilă și efectul ei fenomenal”
Libertate existențială	Accentuarea individualității, propagarea libertății individuale și a subiectivității. Esența omului este libertatea de a alege.	J.P. Sartre	„Omul este condamnat să fie liber, își alege libertatea, esența, și-n asta constă măreția, disperarea și neliniștea”
Libertate / spontaneitate	Libertatea- facultatea omului de a se poziționa în mod automat și spontan față de acțiunile pe care le înfăptuiește, dând frâu liber impulsurilor emoționale.	H. Bergson	„Pentru a ști ce este libertatea, trebuie să te cunoști pe tine însuși, să-ți examinezi lăuntricul”
Libertate / voință	În religia și filosofia creștină, sensul conceptului de libertate este corelativ sensului conceptului de interdicție. Libertatea nu poate fi gândită în afara constrângerii sau a pedepsei.	Nietzsche	„Credința creștină înseamnă jertfire: jertfirea întregii libertăți, a întregului orgoliu, a întregii conștiințe de sine a spiritului, este subjugare și automutilare”
Libertate / individ / societate	Orice intervenție a societății în sfera libertății individuale are ca efecte indezirabile uniformizarea și împiedicarea dezvoltării individului.	J.S. Mill	„Dacă oamenii s-ar pătrunde de ideea că libera dezvoltare a individualității este unul dintre primele lucruri esențiale pentru bunăstare (...), atunci n-ar exista pericol ca libertatea să fie subapreciată”
Libertate- responsabilitate	Omul ca persoană revendică libertatea și responsabilitatea deplină pentru acțiunile sale. Ești responsabil când răspunzi de acțiunile tale și îți asumi consecințele.	J.P. Sartre	„Responsabilitatea este mai mult decât putem presupune căci vizează întreaga omenire(...) Eu sunt responsabil pentru mine însumi și pentru toți ceilalți”

Dimensiunea axiologică a libertății este asociată conceptelor de valoare, valorile educației, educație axiologică. Marea majoritate a cercetătorilor preocupați de studiul valorilor, acordă acestora obligator și un statut educațional. Educației îi sunt asociate valorile esențiale ale umanității care nu sunt altceva decât propriul ei produs. Platon califică educația ca fiind „*arta dirijării*” omului spre valorile absolute. Prin urmare, valoarea este rezultatul unui demers de cunoaștere, valorile fiind dobândite prin cunoaștere. Coordonatele axiologice ale educației, reprezintă de fapt niște valori, ca și acțiunea de a educa în sine, iar dacă e să luăm în calcul afirmația filosofului Kant „*omul poate deveni om numai prin educație*”, constatăm că educația constituie valoarea umană supremă [8, p. 87]. Filosoful susține că „*un popor fără de cultură este ușor de manipulat*”, prin urmare o societate fără de educație nu este cu adevărat liberă, în sensul în care libertatea vizează și dezvoltarea spiritului creator, a intelectului uman indiferent de aria de activitate.

Marele filosof M. Ralea menționează în acest sens că grație libertății sale, omul configurează o nouă lume care este aceea a valorii și a culturii [12, p. 205]. Promovarea libertății și modelarea diverselor atitudini, în sensul unei deschideri reciproce, urmează să aibă loc în instituțiile de învățământ prin intermediul educației. Școala este responsabilă să formeze individul prin și pentru libertate- libertatea de conștiință, de exprimare, de alegere a sensului pe care fiecare îl atribuie vieții, deschidere către ceilalți și toleranță reciprocă. Misiunea sa de a transmite valorile fundamentale ale libertății, egalității ș.a., evidențiază dimensiunea sa axiologică iar de aici rezultă că modelul educațional contemporan trebuie bazat exclusiv pe relația omului cu valoarea.

În lumina celor expuse, remarcăm că toți acești gânditori care se află la originea celor mai actuale orientări educaționale ale conceptului de libertate, respectă o viziune umanistă care are ca scop primordial să educe omul liber. Așadar, demersul educațional pentru formarea personalității libere este bazat pe orientarea spre dezvoltarea la subiecții învățării, a identității personale, aceștia fiind conștienți deja de edificarea propriei personalități [2, p. 200].

Concluzii. Libertatea constituie o preocupare cheie a filosofiei și se definește, negativ prin prezența constrângerii și pozitiv ca starea celui care face ceea ce vrea. Studiul întreprins ne-a permis constatarea că în abordarea conceptului de libertate este necesară diferențierea câtorva nivele de interpretare: nivelul fizic: libertatea înțeleasă ca absența constrângerii fizice, nivelul moral: libertatea înțeleasă în context politic și social, nivelul metafizic: libertatea ca exercițiu al voinței și capacitatea de a alege. Totuși, indiferent dacă libertatea este fizică sau metafizică, a pare a fi mai mult un ideal decât un concept bine determinat. Cât despre definiția libertății în educație, ea poate fi concepută sub două spectre: ca principiu și ca sarcină/scop. Așadar, pornind de la ideea că a ajuta copilul să devină liber este esențial pentru educație, suntem ferm convinși că educația

pentru libertate va contribui la încadrarea în conduita elevilor a sistemelor de valori general-umane, în scopul acceptării diversității și rezistenței la factorii de mediu, rezultând din paradigmele educației.

Bibliografie

1. CANTIN, S. *Henri Bergson et le problème de la liberté. Laval théologique et philosophique*. Université Laval, 1945. p.71 Pe: <https://www.erudit.org/fr/revues/ltp/1983-v39-n3-ltp0926/1019738ar/> (Accesat la 7.11.2022).
2. COJOCARU-BOROZAN, M.; ZAGAIIEVSCHI, C.; STRATAN, N. *Pedagogia culturii emoționale*. Chișinău: Tipografia UPS „I. Creangă”, 2014. 200 p. ISBN 97-9975-46-214-3.
3. COSMA, L.; DUMITRU, A.; FRUNZĂ, F. *Enciclopedia de Filosofie și Științe Umane*. Traducere. București: Editura All Educational (DeAgostini), 2007. pp. 588-589.
4. DAȘCOVICI, N. *Rousseau, Despre Contractul social sau Principiile dreptului politic*. Trad. ed. a-II-a. București: Mondero, 2007. 37 p. ISBN 978-973-9349-83-3.
5. DIACONU, M. *Pe marginea abisului – Søren Kierkegaard și nihilismul secolului al XIX-lea*. București: Editura Științifică, 1996. 63-64 pp. ISBN 9789734401710.
6. FLEW, A. *Dicționar de filosofie și logică*. Ed. a II-a. Traducere din engleză de Stoianovici D. București: Humanitas, 1999. 200 p.
7. GAZIAUX, E. La liberté selon Hegel: une invitation au débat pour l'éthique théologique. In: *Revue Théologique de Louvain*, 2004. Nr. 35-3, pp. 316-342. Pe: https://www.persee.fr/doc/thlou_0080-2654_2004_num_35_3_3384 (19.11.2022).
8. HAAS, B. Les catégories de la liberté selon Kant In: *Raison pratique et normativité chez Kant: Droit, politique et cosmopolitique*, ENS Éditions, coll. La croisée des chemins, 2016. pp. 55–87. ISBN 978-2-84788-625-2.
9. LEIBNIZ, G.W. *Eseuri de teodicee asupra bunătății lui Dumnezeu, a libertății omului și a originii răului*. Iași: Polirom, 1997. 37 p. ISBN 973-9248-68-3.
10. MILHAUD, G. *La philosophie by Charles Renouvier*. Vrin. Hachette Livre Bnf, 2019. 128 p. ISBN-13: 97823292642952001.
11. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. București: Editura Albatros, 1978. pp. 412-413.
12. PICHIU, D.; ALBUȚ, C. *Teoria valorii și elemente de praxiologie*. Iași: Ed. Gheorghe Asachi, 1994. 205 p.
13. SCHUL, P.M. *Épictète. Manuel*, I, trad. Coll. Bibliothèque de la Pléiade. Gallimard, 1962. pp. 1111-1112.
14. SARTRE, J.P. *L'existentialisme est un humanisme*. Folio Essais, 1996. pp. 29-31. ISBN-13: 978-2070329137.